

УДК 373.5.016:811.111'373

DOI: 10.58407/visnik.253233

Шуст Катерина

ORCID 0009-0000-2419-2463

Магістрантка кафедри іноземної філології та освітніх технологій,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: kate10042003shust@gmail.com

Смоліна Світлана

ORCID 0000-0003-0907-2054

Кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології та освітніх технологій,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: svitlanapost@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКСИЧНОГО ПІДХОДУ В СТАРШІЙ ШКОЛІ

У статті проаналізовано сучасний підхід до навчання іноземних мов (ІМ) у старшій школі, а саме, лексичний підхід. Висвітлені його особливості, теоретичні засади, та відмінності від методу Present Practice Produce (PPP). Наведено алгоритм впровадження даного підходу в урок, з доцільними типами та видами вправ на кожному з етапів.

Метою статті є розкрити сутність лексичного підходу до викладання англійської мови, описати його теоретичні засади, ключові елементи та особливості реалізації у навчальному процесі. Окреслити відмінності між методом PPP й лексичним підходом, продемонструвати його потенціал для формування англомовної лексичної компетентності в учнів старшої школи.

Методологічну основу дослідження становлять принципи науковості, системності та практичної спрямованості. У процесі написання статті було застосовано теоретичні методи – аналіз і синтез науково-педагогічної літератури з методики навчання і викладання ІМ, зокрема інформація про підходи PPP та лексичний підхід.

Наукова новизна статті полягає в комплексному аналізі лексичного підходу як методу, не лише алгоритму впровадження в урок, а й теоретичних засад, адже це не просто новий спосіб організації роботи на уроці, а новий погляд на мову та методику її викладання в цілому.

Висновки: Лексичний підхід пропонує альтернативне бачення процесу оволодіння іноземною мовою, де центральне місце займає спостереження за мовними зразками, формування гіпотез і практичне застосування вивченого. Такий підхід сприяє ефективнішому запам'ятовуванню та продуктивному використанню лексичних одиниць. Саме чанки, а не окремі слова, мають стати одиницею мовного навчання. Водночас реалізація лексичного підходу потребує фахової підготовки вчителя до ретельного відбору матеріалу, врахування рівня та потреб учнів, а також послідовного впровадження в практику алгоритму Observe Hypothesize Experiment (OHE).

Ключові слова: методика навчання і викладання іноземних мов, лексичний підхід, лексичні одиниці, колокації, лексичні чанки, англомовна лексична компетентність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. Існують різноманітні шляхи формування іншомовної лексичної компетенції, проте, все ж пошук методик навчання лексики залишається актуальним. Людство не зупиняється на шляху створення універсальних та ефективних методик вивчення мов, англійської мови зокрема. Формування іншомовної лексичної компетенції є підґрунтям для вдалого формування усіх видів мовленнєвої діяльності та власне іншомовної комунікативної компетенції. Одним із сучасних методів вивчення мови є лексичний підхід, використання якого є особливо доцільним у старшій школі, оскільки він пропонує оновлений алгоритм, що сприяє ефективному засвоєнню лексики через запам'ятовування стійких словосполучень і колокацій. Такий підхід значно полегшує процес вивчення нових мовних

одиниць, адже засвоєння готових конструкцій є більш природним та зручним для учнів, ніж механічне запам'ятовування окремих слів. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю забезпечення високо-якісної мовленнєвої підготовки учнів, здатних ефективно використовувати мову в різних життєвих, навчальних, професійних і соціокультурних контекстах. Навчання в старшій школі є надзвичайно важливим етапом, адже учні починають опановувати знання пов'язані з профілем, у якому вони ймовірно будуть працювати, окрім цього, учні активно готуються до вступу у заклади вищої освіти. Саме тому, винятково важливим є ефективність опанування іноземної мови, адже для багатьох знання мови стане не лише перевагою у резюме, а й засобом формування світогляду та розвитку власної особистості. Лексичний підхід дозволяє сформувати більш глибоке розуміння мови, особливості поєднання різних частин мов у реченнях, відтінки значень, контекст застосування певних лексичних одиниць тощо.

Постає необхідність проаналізувати особливості застосування лексичного підходу та оцінити його ефективність і доцільність застосування у старшій профільній школі;

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх десятиліть лексичний підхід дедалі більше привертає увагу науковців і практиків у галузі методики викладання іноземних мов. Теоретичну основу підходу заклав Майкл Льюїс, який у своїх працях наголошував на важливості вивчення лексичних одиниць як основи для формування мовної компетенції, зокрема в реальному мовленні. Його праці «The Lexical Approach» (1993) та «Implementing the Lexical Approach» (1997) стали поштовхом для численних досліджень у різних освітніх контекстах, зокрема в середній школі.

Проте, попри наявність значної кількості досліджень, проблема практичного впровадження лексичного підходу в навчальний процес старшої школи залишається актуальною. Особливої уваги потребує питання добору лексичного матеріалу, створення відповідних навчально-методичних ресурсів та підвищення кваліфікації вчителів у напрямі сучасних лексичних стратегій.

Метою статті є розкрити сутність лексичного підходу до викладання англійської мови, описати його теоретичні засади, ключові елементи та особливості реалізації у навчальному процесі. Окреслити відмінності між методом PPP й лексичним підходом, продемонструвати його потенціал для формування англомовної лексичної компетентності у учнів старшої школи.

Висвітлення процедури теоретико-методологічного та/або експериментального дослідження із зазначенням методів дослідження. Методологічну основу дослідження становлять принципи науковості, системності та практичної спрямованості. У процесі написання статті було застосовано теоретичні методи – аналіз і синтез науково-педагогічної літератури з методики навчання і викладання ІМ, зокрема інформація про підходи PPP та лексичний підхід.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі дослідження було визначено, що лексичний підхід – це новий погляд на процес вивчення мови який пропонує нам цілісний спосіб сприйняття мови, тобто відсутність чіткого відокремлювання лексики від граматики. Він був заснований М. Льюїсом на початку 1990-х років [6]. Варто зазначити, що лексичний підхід перш за все стосувався граматики, а саме М. Льюїс вбачав у ньому спосіб розуміння граматики за допомогою пошуку патернів та закономірностей, що радикально відрізняється від звичного нам способу систематизації граматичного матеріалу та вивчення його окремими блоками. Мета автора була у здійсненні радикальної зміни погляду на викладання мови, а не просто винесення словникового запасу на перший план [7].

Типовим підходом до вивчення мови було, й подекуди залишається вивчення граматики та слів, як результат вільна комунікація. Тобто в основі висловлювання є ГС в яку ми добираємо певні ЛО. Тобто є місце припущенню, що знання певного переліку слів, відірваних від контексту є достатнім, адже вони лише компоненти або деталі які доповнюють ГС. Проте на практиці, можна помітити, що слова є більш важливими для спілкування, адже саме вони передають ключовий сенс висловлювання. Припустимо, співрозмовник хоче сказати I am hungry, але слово hungry є не відомим, ймовірно ми можемо отримати такі варіанти: I want eat, I want food. Обидва варіанти можливі і досить ефективно передають зміст ситуації. Також навіть якщо порядок слів буде неприродним, нам скоріш за все вдасться хоча б отримати згоду про те що хотів сказати співбесідник, наприклад banana want eat, eat want banana, banana eat want.

Також існують випадки коли граматика може бути обмежена використанням сталої лексики і навпаки, як от It is a high/tall building але це завжди лише It is a tall man або It is a high temperature.

Крім цього існують словосполучення або лексичні чанки (lexical chunks), які є виразами, або сталими поєднаннями граматики та лексики які носії мови вживають найчастіше. Для ілюстрації цього, можна проаналізувати те як би носій мови сказав п'ята сорок. 3-поміж варіантів It's six less twenty, It's forty past five, It's ten after half five, носій мови не обрав би жодну з них, хоча вони граматично можливі. Оптимальним варіантом були б it's twenty to six або It's five forty. Отже, граматика та лексика є невіддільно пов'язані, і мова швидше за все є лексикалізованою граматиною (lexicalized grammar) [4].

Головна увага лексичного методу зосереджена на лексичних чанках, які лежать у основі мови надаючи їй ідіоматичного характеру. Саме ця особливість забезпечує учнів можливістю запам'ятовувати лексичний матеріал з більшою ефективністю, адже короткотривала пам'ять не може довго утримувати велику кількість інформації, тому більш ефективним є вивчення цілих фраз ніж слів. Колокація містить більше сенсу, контексту, та одразу готова для вжитку, окрім цього її значно легше викликати з довготривалої пам'яті. Натомість кількість відірваних від контексту слів, які учні зазвичай вчать на уроках просто не може бути ефективно опрацьованою та засвоєною, адже це вимагає набагато більшої кількості зусиль та часу. Таким чином ми можемо зробити висновок, що знання слова не є єдиним, що

учні мають засвоїти. Не менш значимим є те, як певна ЛО реалізується у мовленні та сполучується з іншими словами, та навіть граматичними структурами. Окрім цього для використання слова нам важливо усвідомити типовий контекст, ситуацію в якій ЛО є доречною [1; 4].

В даному випадку ми отримуємо відносно меншу кількість вивчених слів, але більшу вірогідність повторного використання чанку та його запам'ятовування. Загалом висловлювання носіїв англійської мови від 55% до 80% складають готові шаблони або патерни (patterns). Фактично, вільне володіння іноземною мовою було б неможливе без звернення до значного запасу чанків та готових блоків і виразів [7].

Під час застосування цього підходу перед вчителем перш за все постає завдання привернути увагу до колокацій, навчити учнів їх помічати, запам'ятовувати та використовувати на практиці. Ці навички формуються за допомогою спостереження за тим як чанки поєднуються з іншими частинами мови та граматичними структурами у різноманітному контексті, а також під час використання колокацій учнями у створеному ними контексті.

У межах лексичного підходу виокремлюють два види лексичних чанків: стійкі (Fixed Chunks) наприклад, - call it a day, та частково стійкі (Semi-Fixed Chunks) наприклад, - see you later/soon/tomorrow. Окрім цього, ці вирази можуть мати найрізноманітнішу структуру, а саме: являти собою єдності слів різного типу та функцій (on the one hand – дискурсивний маркер), бути частиною речення (if I were you) або цілим реченням (It's none of your business). Ця особливість чітко демонструє невіддиримий зв'язок граматики і лексики про який стверджують прихильники цієї концепції [2].

В той самий час згідно з класифікацією М. Льюїсом ЛО можна поділити на п'ять груп:

1. Слова, що є найбільш типовим видом ЛО наприклад, – cat, window;
2. Багатослівні словосполучення (polywords) – стійкі короткі фрази які представляють одну спільну функцію, наприклад, - by the way, upside down
3. Стійкі словосполучення (collocations, or word partnerships), наприклад, – community service, absolutely convinced
4. Інституціоналізовані висловлювання (institutionalized utterances), наприклад, – I'll get it; We'll see; That'll do; If I were you ...; Would you like a cup of coffee?
5. Конструкції, що формують основу речення, структуру текста, сюди ж належать вставні слова (sentence frames and heads), наприклад, - That is not as ... as you think; The fact/suggestion/problem/danger was ..., In this paper we explore ...; Firstly ...; Secondly ...; Finally) [3].

Також варто виокремити наступні особливості лексичного підходу.

По-перше мова не повинна вивчатися шляхом заучення окремих звуків та структур для подальшого їх комбінування, натомість ми маємо вивчати мову розвиваючи здатність учнів розбивати зразки мовлення на частини та поступово опановувати їх під час застосування колокацій у контексті. Причому граMATика не є винятком, і має опановуватися шляхом спостереження, висунення гіпотези та експериментування.

По-друге, усі колокації мають право бути використаними навіть якщо учні не розуміють їх складових, граматичної структури та інших особливостей, за умови якщо данні чанки усувають труднощі під час висловленні думки учнів [5].

Лексичний підхід до навчання лексичного матеріалу замінює широко відомий алгоритм PPP на Observe Hypothesize Experiment (OHE), оскільки, що протягом одного уроку учні навряд чи зможуть вивчити новий мовленнєвий матеріал, адже мова працює значно складніше, і для цього потрібно більше часу. Лео Саліван зазначив у своїй книзі [2], що для ефективного запам'ятовування та застосування ЛО наш мозок має поєднати їх з інструкцією вживання, тобто найтипівішим контекстом або ситуацією, саме цього і можна досягнути дотримуючись вищезазначеного алгоритму. За допомогою трьох етапів ми забезпечуємо учнів необхідною інформацією, яка допомагає їм зрозуміти лексичний матеріал, особливості його значення та застосування.

Згідно з вищезазначеного алгоритму, виокремлюються наступні етапи оволодіння новими лексичними одиницями:

1. Спостереження (Observe) – на цьому етапі відбувається сприйняття, вивчення зразку мовлення та виокремлення колокацій. Це етап коли учні спостерігають над тим як мовні конструкції використовуються у певному контексті. Важливим на цьому етапі є підбір зразку мовлення (тексту для читання, аудіотексту або відео), тому що слід уникати застарілих виразів, та тих що не є природними для носіїв мови, підбирати теми, що корелюють з інтересами учнів та чинною програмою або тематичним розділом.

2. Створення гіпотез (Hypothesize) – створення гіпотез щодо того, як працює мова. Зосередження уваги на способі застосування мови у контексті допомагає учням помітити різницю між власними висловлюваннями та думками продукованими носіями мови. На нашу думку головним завданням цього етапу є демонстрація різноманітного контексту для використання чанків, на основі яких учні можуть краще зрозуміти особливості використання, більш широко усвідомити значення та висунути свої гіпотези.

3. Експериментування (Experiment) – етап застосування учнями лексичного матеріалу у створеному ними контексті та формування мотивації до вивчення та розуміння мови [2; 6].

На двох останніх етапах бажаним буде застосування вправ на ідентифікацію колокацій в тексті, ДС, ПФС, ідентифікація колокацій антонімів або синонімів, сортування за певною ознакою (наприклад – офіційний та неофіційний стиль), та встановлення відповідностей (matching).

Можна помітити, що етапи алгоритму PPP є досить схожими на етапи запропоновані лексичним підходом, а саме, спершу опрацьовується нова лексика, потім тренується, і нарешті використовується в мовленні, проте етапи алгоритму ОНЕ мають іншу мету та передбачають звернення уваги до абсолютно різних особливостей ЛО. Як от на етапі презентування ЛМ підхід PPP зосереджується на семантизації ЛО, в той час як ОНЕ акцентує увагу на взаємодії колокацій з контекстом природнім для носіїв мови. Подібні відмінності можна помітити на кожному з етапів алгоритму, а тому можемо зробити висновок, що ці два підходи абсолютно різні, адже кардинально відрізняються метою та способом опрацювання ЛО.

Висновки. Таким чином, лексичний підхід презентує унікальний алгоритм, який передбачає осмислену роботу з варіативним контекстом за допомогою якого учні, під керівництвом учителя, виводять певні правила для вживання тих чи інших ЛО, запам'ятовують їх значення та особливості сполучуваності. Під час порівняння двох підходів ми помітили, що назви етапів алгоритму запропонованого лексичним підходом мають щось спільне з структурою загально відомого підходу PPP, але як виявилось, вони націлені на досягнення результатів зовсім іншим способом.

Лексичний підхід – це підхід, який все більше привертає до себе увагу та стає все більш поширеним завдяки незвичному способу сприйняття мови як цілісної структури, а також оновленого алгоритму для вивчення ЛО. Даний підхід може застосовуватися для вивчення як лексики так і граматики. У межах цього підходу мова розуміється як сукупність колокацій, словосполучень та готових шаблонів, які дають можливість людям вільно висловлюватися. Чанки поділяються на дві групи стійкі та частково стійкі, і можуть мати різну структуру та функції. Головною особливістю організації процесу формування англomовної репродуктивної лексичної навички в учнів старшої школи є концентрація уваги на виборі ЛО, а саме на їх формі, адже це мають бути не просто слова вирвані з контексту а варіативні словосполучення, які становлять базу для обговорення тем, що вивчаються. Окрім цього кількість нових ЛО не має перевищувати 8-10 колокацій, які відібрані з метою усунення складнощів під час висловлення іноземною мовою, навіть якщо учні ще не розуміють їх складових.

References

1. Зайченко І. Педагогіка. URL: <https://surl.li/lopbbp> (дата звернення: 07.03.2025).
Zaichenko, I. *Pedahohika* [Pedagogy]. Retrieved from: <https://surl.li/lopbbp> [in Ukrainian].
2. П'янкoвська І. СУТОвебінар: Лексичний підхід: з чого почати. URL: <https://surl.lu/ghlvqe> (дата звернення: 07.03.2025).
P'ian kov's'ka, I. (n.d.). *SUTOvebinar: Leksychnyi pidkhyd: z choho pochaty* [SUTO webinar: Lexical approach: where to start]. Retrieved from: <https://surl.lu/ghlvqe> [in Ukrainian].
3. Islam C. *Lexical Approach 2 – What does the lexical approach look like?* URL: <https://surl.li/yndbxy> (дата звернення: 07.03.2025).
Islam C. *Lexical Approach 2 – What does the lexical approach look like?* Retrieved from: <https://surl.li/yndbxy>.
4. Dellar H., Walkley A. *Teaching lexically: Principles and practice*. Delta. Publishing. 2016. 152 p.
Dellar, H., & Walkley, A. (2016). *Teaching lexically: Principles and practice*. Delta. Publishing.
5. Selivan L. *Why has the lexical approach been so long in coming?* URL: <https://surl.li/jvwawi> (дата звернення: 07.03.2025).
Selivan, L. (2013). *Why has the lexical approach been so long in coming?* Retrieved from: <https://surl.li/jvwawi> (дата звернення 07.03.2025).
6. Criado R. *A critical review of the Presentation-Practice-Production Model (PPP) in Foreign Language Teaching*. URL: <https://surl.lu/figupc> (дата звернення: 07.03.2025).
Criado, R. *A critical review of the Presentation-Practice-Production Model (PPP) in Foreign Language Teaching*. Retrieved from: <https://surl.lu/figupc> (дата звернення 07.03.2025).
7. Millin S. *Observe-Hypothesize-Experiment*. URL: <https://surl.li/ghofaa> (дата звернення 07.03.2025).
Millin, S. *Observe-Hypothesize-Experiment*. Retrieved from: <https://surl.li/ghofaa>

Shust Kateryna

ORCID 0009-0000-2419-2463

Masters'-degree student of
Foreign Philology and Educational Technologies,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: kate10042003shust@gmail.com

Svitlana Smolina

ORCID 0000-0003-0907-2054

PhD in Pedagogy, Associate Professor
Associate Professor of the Department of
Foreign Philology and Educational Technologies,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: svitlanapost@ukr.net

FEATURES OF USING THE LEXICAL APPROACH IN UPPER SECONDARY SCHOOL

The article analyzes the modern approach to teaching foreign languages in upper secondary school, specifically the lexical approach. It highlights the key features, theoretical foundations, and distinctions from the Present Practice Produce (PPP) method. The authors present an algorithm for implementing this approach in a lesson, along with appropriate types and formats of exercises for each stage.

***The purpose** of the article is to reveal the essence of the lexical approach to teaching English, to describe its theoretical basis, key components, and distinctive features of its implementation in the educational process. The article also outlines the differences between the PPP method and the lexical approach, demonstrating the latter's potential for developing students' English lexical competence in upper secondary school.*

***The methodological basis** of the study is based on the principles of scientific rigor, systematicity, and practical orientation. In the course of writing the article, theoretical methods were employed—namely, analysis and synthesis of scientific and pedagogical literature on foreign language teaching methodology, with particular focus on the PPP and lexical approaches.*

***The scientific novelty** of the article lies in a comprehensive analysis of the lexical approach not only as an algorithm for lesson implementation, but also in terms of its theoretical underpinnings. This approach represents not merely a new way of organizing classroom activities, but a fundamentally different perspective on language and methods of language teaching as a whole.*

***Conclusions:** The lexical approach offers an alternative vision of foreign language acquisition, where the central role is played by the observation of language patterns, hypothesis formation, and practical application of learned material. This approach facilitates more effective memorization and productive use of lexical units. It is lexical chunks, rather than individual words, that should become the primary units of language instruction. At the same time, successful implementation of the lexical approach requires the teacher's professional competence in selecting appropriate materials, taking into account the learners' level and needs, and systematically applying the Observe–Hypothesize–Experiment (OHE) algorithm in practice.*

Keywords: methodology of foreign language teaching, lexical approach, lexical units, collocations, lexical chunks, English lexical competence.

Стаття надійшла до редакції: 20.04.2025

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор **О.П. Биконя**